

Összefoglaló zárójelentés a T 043708 számú „Az újkori külföldi magyar egyetemjárás adattárának és kiadása” című OTKA kutatásról

A centrum és periféria viszonyának vizsgálatában úgy látjuk fontos és eredményes kutatási téma a külföldi egyetemjárás összeurópai jelenségének bemutatása. A peregrináció nem csupán ott fontos, ahol egyetemek nincsenek, vagy csak későn alakulnak, hanem minden országban, és minden korban szerves részét kell, hogy képezzék az értelmiség és tudásképzésnek. Kreatív eredmények elérésére a tudomány nemzetközi tendenciájának ismerete és nemzetközi tapasztalatok nélkül nem lehet számítani. A külföldi egyetemjárás éppen ezért egyidős az európai egyetemek alapításával és néhány diktatórikus korszak kivételével folyamatos is volt a magyar kultúrtörténetben és biztosan állíthatjuk, hogy a jövőben csak erősödni fog. A peregrináció hatása az elmúlt 100 évben Európa minden nemzeténél fontos témává vált, és napjainkban is rendkívül gazdag a szakirodalma.

A kutatás számszerű eredményei:

Az általam, immár egy évtizede vezetett kutatás egyik távlati célja az 1526 és 1918 közötti külföldi magyar egyetemjárás teljes adattárának elkészítése, nagyobb részt az eredeti levéltári források alapján. Egy forráskiadvány sorozat eddigi 14 megjelent és hat megjelenés alatt álló kötetében eddig mintegy 79 ezer külföldi beiratkozás adatait gyűjtöttük össze. Korábban főleg az 1789 és 1919 közötti külföldi tanulmányokat tártuk fel, most ennek bővítése és kiegészítése, illetve korábbi történeti periódusok kutatása folyik. Közeli célunk egy olyan, mintegy 100 ezer beiratkozást tartalmazó számítógépes adatbázis létrehozása, amely alkalmas a legkülönbözőbb lekérdezésekre is, így számos tudományterület kutatását szolgálhatja.

Egy konkrét példán keresztül szeretném érzékeltetni a valóban térben és időben egyaránt hatalmas kutatási téma lehetséges eredményeit. A magyar tudomány és kultúra fejlődésében különleges helyet foglal el a dualizmus időszaka, annak is második fele, amikor kiépült a hazai tudományosság korszerű intézményhálózata és a magyar tudomány alkotó módon kapcsolódott be az európai tudomány fejlesztésébe. Közel egy évtizedes kutatásaink nyomán ma már csaknem egészen pontos adatokkal rendelkezünk e korszak, az 1890 és 1919 közötti hazai és külföldi egyetemi tanulmányainak nagyságrendjéről.

A korabeli statisztikák alapján egészen pontosan meg tudjuk mondani, hogy hány hallgató iratkozott be a történelmi Magyarország egykori egyetemein, főiskoláin és akadémiáin, valamennyi intézménytípust beleértve. Ez a szám 1890 és 1919 között 318 000 beiratkozást mutat, ami azt jelenti, hogy átlagban négyévi tanulást feltételezve, 79 500 felsőfokú tanulmányokat folytató hallgatóval számolhatunk. Ugyanebben az időben a Monarchia Bécsi és Prágai tanintézeteiben (13 intézmény) összesen 5437 magyarországi születésű hallgató tanult (Bécsben 4968 fő, Prágában 469 fő). Németország 53 felsőfokú tanintézetében név szerint ismerve 7691 fő, Svájc 9 egyetemén 1078 fő, Hollandiában 41 fő. Ez összesen 14 247 fő. Nem rendelkezünk még pontos adatokkal a Monarchia kisebb egyetemeiről, valamint az olasz, francia és angol egyetemekről, de ezeket együttesen 3000-re becsülhetjük. Összességében tehát kb. 17 300 külföldön beiratkozóval számolhatunk, akik közül a legtöbb természetesen itthon is folytatott felsősokú tanulmányokat. A leírt végső szám aránya (1:4,6) rendkívül érdekes, hiszen ez azt jelenti, hogy minden 4,6-ik hallgató eljutott Magyarországról egy külföldi egyetemre, vagy főiskolára és legalább részképzés formájában európai ismeretekre tett szert. Úgy véljük, hogy ez az arány feltűnően magas, különösen, ha a 20. század bezárkózó felsőoktatás-politikáját tekintjük. A 17 ezer külföldön is tanult hallgatóból nyilván csak egy csekély hányadnak sikerült később alkotó módon hozzájárulni a

világ tudományosságának fejlődéséhez – ez ma már pontosan kimutatható – de az a közeg, amely a tanulmányokhoz lehetőséget biztosított nagymértékben segítette elő a fejlődést. Nem véletlen tehát a korabeli Magyarország pezsgő, gyorsan fejlődő, tudományos kulturális élete.

Eddigi ismereteink szerint a középkorban, tehát Mohácsig mintegy 12 ezer külföldön tanult magyarországi értelmiséggel számolhatunk. A peregrinusok száma a korai újkorban, vagyis ebben az összefüggésben 1526 és 1789 között gyakorlatilag 25 000 beiratkozóval határozható meg, s végül a bennünket közelebbről érintő hosszú 19. században, azaz 1789 és 1919 között 55 000 külföldi beiratkozóval számolhatunk, akiknek közel a fele 1890 után indult külföldre. A külföldön tanultak száma természetesen nem 92 ezer volt, hanem ennek a felét sem érte el, hiszen egy személyre átlagban minimum két beiratkozást számíthatunk. Számításaim szerint a francia forradalom előtt protestáns peregrinusok esetében a tényleges szám kb. a beiratkozottak fele, katolikus esetben talán kétharmada. Erre nézve pontos adatot még hosszú ideig nem tudunk mondani. Ezzel együtt az egyetemjárás szokása Magyarországon minden korszakban meghaladta az európai átlagot, aminek egyik természetes oka a hazai egyetemi rendszer igen késői kiépülése, de másik oka az a jelentős motiváció, ami nemzetiségtől és felekezettől függetlenül jellemezte e térséget. Ennek következtében igen nagy társadalmi igény, ha úgy tetszik kötelező szokás volt a tudást a legnagyobb európai kulturális központokban megszerezni. A magyarországi recepció nagyságrendjét ez a tény, döntően befolyásolta. A peregrináció számban és kiterjedésében legnagyobb méreteit éppen a 19 – 20. század fordulóján érte el, több mint 17 ezer külföldi beiratkozóval, ráadásul egy minőségi változás közepette, így ekkor a korábbinál magasabb szintű postgraduális jellegű peregrináció a kreatív értelmiség egyre nagyobb számának létrejöttét is elősegítette.

A külföldi egyetemjárás irányát és regionális tagolódását vizsgálva szintén érdekes képet kapunk. Csak az 1526 utáni korszakot vizsgálva világosan látható a bécsi felsőoktatási intézmények rendkívüli dominanciája és nem csupán a 19. században. Bécs tanintézetéibe jelentkezett a külföldön beiratkozottak 43,7 %-a, ami nagyobb, mint amit az eddigi szakirodalom ismeretében várhattunk volna. Ezt egészíti ki a Habsburg birodalom kisebb egyetemeire és akadémiaira beiratkozottak további, mintegy 11 ezer esete. Ezzel együtt a külföldi peregrináció 57 %-a irányult a Habsburg birodalom tanintézetéibe, ideszámítva elsősorban az osztrák és a cseh tartományokat. A német tartományok egyetemeire és akadémiaira mintegy 23 ezer beiratkozással számolunk, ami 28 %-a a külföldi peregrinusoknak. Hollandiába irányult az egyetemjárás 4 %-a, Itáliába talán 3,7 %-a, Svájcba 3,3 %-a, a lengyel-balti térségbe 2 %-a és a legkevésbé ismert francia-angol régióba valószínűleg szintén 2 %-a. Az adatok véglegesítése, főleg francia viszonylatban még további jelentős kutatást igényel, de bizonyos új tapasztalatok már most körvonalazhatók.

A magyarországi peregrináció 1526 és 1918 közötti nagyságrendjéről és főbb tendenciáiról teljes képünk van, hiszen ennek feltárása már csaknem befejeződött. A közelmúltban fejeztük be a németországi egyetemekre vonatkozó 1526-1693 közötti adatok gyűjtését, és nemsokára befejeződik a bécsi adatok összegyűjtése is a dualizmus korának első feléből. Hiányzanak még a franciaországi adatok is, főleg a 19. századból. Ennek ellenére a mellékelt táblázatból fontos következtetéseket tudunk levonni. A táblázat adatai több mint egy évtizedes közös gyűjtőmunka eredménye és valószínűleg ritkaságnak számít az európai felsőoktatás történet iránt érdeklődők számára. Nagyon sok hasonló adatgyűjtést ismerünk Európában (Dánia-Norvégia, Németország, Észtország, Litvánia, Románia, Lengyelország és sok közép-kelet európai országban) de ilyen nagyságrendű nemigen van. Ennek egyszerű oka, hogy Magyarország esetében olyan országról van szó, ahol a 14. századtól már volt egyetem, nagy volt az igény a képzett értelmiségre, de különböző okokból huzamosabb ideig

évszázadokon át nem működött egyetem. Amikor 1635-ben az első tartós egyetemalapítás megtörtént Nagyszombatban, az is egy meghatározott felekezethez, a római katolikushoz kötődött, ilyen értelemben nagyjából 1777-től, az egyetem Budára költözésétől beszélhetünk igazi hazai felsőoktatásról. A több felekezeti és soknemzetiségű Magyarországon és Erdélyben ezért évszázadokon át Európában is egyedülállóan magas volt a külföldi tanulás utáni igény.

A mellékelt táblázatból jól látható, hogy korszakonként hogyan változott az egyes régiók egyetemei iránti érdeklődés Magyarországon. A 16-17. században kiemelkedő volt a protestáns német egyetemek vonzereje, s ebben a korszakban az észak-német és baltikumi régió iránt is komoly érdeklődés mutatkozott. A 18. század második felében átmenetileg csökkent a német egyetemek iránti érdeklődés és a napóleoni háborúk, valamint a karlsbadi határozatok után mélypontra zuhant. Heidelberg elpusztítása után, 1623-tól nagyon megnőtt a holland egyetemek vonzereje és ez a 18. század végéig változatlan maradt. Hollandiából a 17. században sokan utaztak át a brit szigetekre is, ahol ekkor relatíve sok magyarral találkozunk, de számuk a 18. század közepére minimálisra csökkent. A magyar protestánsok a 18. században fedezték fel nagy számban a svájci egyetemeket, ahol a gályarab prédikátorok történetének megismerése után e században számos ösztöndíj nyílt meg számukra.

Témánk szempontjából fontos kérdés a katolikus peregrináció vizsgálata, hiszen értelemszerűen ez irányult elsősorban a Habsburg birodalom, kisebb részben, pedig Itália és Lengyelország egyetemeire. A reformáció következtében a 16. század második és a 17. század első felében a katolikus peregrináció a külföldi tanulók 38-40 %-át teszi csak ki, legalábbis a beiratkozók száma tekintetében. Ebben az időben a Bécs iránti érdeklődés is visszaszorult és a 17. század első felében többen jelentkeztek a birodalom kisebb egyetemeire, mint Bécsbe. Itália iránt stabil, de alacsony érdeklődés mutatkozott, a lengyel egyetemekről, pedig fokozatosan elmaradtak a magyarok.

1650 után alapvető fordulat kezdődött a magyarországi peregrinációban. Már a 17. század második felében nagyjából ugyanannyian indultak a Monarchia egyetemeire, mint Németországba. A protestáns peregrináció ekkor még jelentősebb a holland és angol egyetemek látogatottsága miatt. A 18. század második felében 54 %-os túlsúlyba került a katolikus peregrináció és ekkor már a monarchia egyetemeire pontosan annyian jártak, mint az összes többi egyetemre együttvéve. Ha itt a nem a beiratkozások számát, hanem a tényleges személyek számát vennénk, akkor már bizonyosan többen jártak a birodalom egyetemeire, mint máshová Európában. Ez a többlet valószínűleg már korábban is kimutatható lesz és ez az adat egészen új a magyar történetírás számára.

A táblázatban nyomon követhetjük a birodalmi egyetemek iránti érdeklődés növekedésének részleteit. A bécsi egyetemen a 17. század második felében egyszerre megduplázódott a hallgatók száma a korábbi fél évszázadhoz képest és ez majdnem 1818-ig utána változatlan maradt. 1750-ig még nem csökkent a birodalom kisebb egyetemein tanulók száma és a 18. században új intézmények is nyíltak a császárvárosban. (Művészeti és katonai akadémiák stb.). Mindezen tényezők együttesen eredményezték a birodalmi felsőoktatás felértékelődését magyar szempontból.

1789 után fokozatosan modernizálódott a külföldi peregrináció tartalma és iránya. A felekezeti kérdés egyre inkább háttérbe szorult, bár a hazai zsidóság bekapcsolódása a migrációba még érdekesebbé tette a külföldi tanulás problémáját. A modern, technikai, közgazdasági tudományok megjelenése változatossá tette a tanulási irányokat és ez is befolyásolta a peregrinációt. Az 1819-ben bevezetett külföldi tanulási tilalom megnövelte a Bécsi Egyetem iránti érdeklődést, de a Műegyetem megnyitása után nagymértékben nőtt az egyetem melletti egyéb intézetekbe való jelentkezés. A katonai tanintézeteket is beleszámítva a szabadságharc előtti három évtizedben többen jelentkeztek a különféle bécsi tanintézetekbe és tanfolyamokra, mint az egyetem hagyományos fakultásaira. Ebben a korszakban más

birodalmi egyetemek iránti érdeklődés is nőtt, közülük Prága egyeteme és politechnikuma a legfontosabb.

A magyar szabadságharc leverése után ez a helyzet nem változott, hiszen a kötelező német tannyelv miatt érdemesebb volt a birodalom színvonalasabb egyetemeire beiratkozni. Ebben, a kiegyezés előtti időszakban a bécsi orvosi karon sokszor többségben voltak a magyarországi hallgatók. A kiegyezés után a meginduló, egyre színvonalasabb hazai képzés csökkentette a birodalmi egyetemek iránti érdeklődést, de nem csökkentette a külföldön beiratkozók számát. Egyre többen indultak Németországba, gyakran már posztgraduális tanulmányokra, főleg műszaki és természettudományokat tanulmányozni. Jelentősen növekedett a Svájcban tanulók száma is. A német nyelvterületen kívüli államok egyetemeire indulók száma is nőtt, de jóval kisebb mértékben. A dualizmus utolsó három évtizedében igen érdekes fejleményeknek lehetünk tanúi. A Bécsi Egyetemen számottevően csökkent a magyarok száma, viszont más bécsi tanintézetekben kissé növekedett, de ebben a katonai tanintézetek játszottak fontos szerepet. A nemzetiségi, tehát nem magyar anyanyelvű diákok nagyobb számban iratkoztak be a birodalom kisebb egyetemeire, ott tehát növekedés tapasztalható. Magyar szempontból rendkívül érdekes adat, hogy 250 év után e korszakban először, a Németországban és Svájcban beiratkozott hallgatók száma együttesen már meghaladta a Habsburg birodalom valamennyi tanintézetében beiratkozottak számát.

A 19. századi történetírásnak azon állítása, hogy a peregrináció döntően a protestáns magyarokat és természetesen az erdélyi és felvidéki németiséget érintette, illetve, hogy ennek mértékét a Habsburg uralom visszavetette, gyakorlatilag megdőlt. A kutatás jelenlegi állásánál megállapítható, hogy a 16 – 18. század egészét vizsgálva nagyjából egyensúly volt a protestáns és katolikus peregrináció között, ami azért új adat, mert korábban a Habsburg birodalmon belüli peregrináció alig volt ismert és az adatok így természetesen a német, svájci és holland egyetemjárás dominanciáját mutatták. Hasonlóan új elem az is, hogy a protestáns, pl. az erdélyi peregrináció nem csökkent a 18. században, hanem fokozatosan utat talált a birodalmon belüli tanintézetekre.

1. Magyarországi diákok Európa különböző régióinak egyetemein a kezdetektől 1919-ig

Korszak	A Habsburg birodalom egyetemein	Egyéb német egyetemeken	Európa más egyetemein
1526 előtt	7611	c. 20	c. 4000
1526-1550	286	242	257
1551-1600	626	1384	445
1601-1650	1297	1744	1142
1651-1700	2061	2305	1241
1701-1750	2275	2452	1134
1751-1789	2839	2020	823
1789-1818	3293	1409	248
1819-1848	7586	937	345
1849-1866	7492	1407	137
1867-1889	c. 9000	3883	767
1890-1918	c. 9000	8787	907

2. A magyarországi beiratkozók száma az egyes régiók egyetemein és akadémiáin 1526 – 1919

Régió Korsz.	Francia- ország	Német- ország a Baltikum nélkül	Prot.. német és balti egyetem- ek	Hollan- dia	Anglia Skócia	Svájc	Kat.. Lengyel- ország Litvánia Galícia	Habs. Birod. kisebb egyetemei	Bécs	Itália	Összes
1526- 1550		241	0	0	0	1	203	0	286	54	785
1551- 1600		1297	53	2	10	34	155	280	346	278	2455
1601- 1650		1075	650	723	128	19	42	662	635	249	4183
1651- 1700		1896	376	865	135	33	4	639	1422	237	5607
1701- 1750		2150	108	882	34	194	26	750	1525	192	5860
1751- 1789		1549	33	525	6	438	45	506	2333	147	5582
Összes 1.	C. 100	8208	1220	2997	313	719	475	2837	6547	1157	24572
1789- 1818		1358	16	70	2	35	158	284	2838	18	4779
1819- 1848		915	19	7	4	3	263	749	6503	71	8534
1849- 1866		1250	25	25	23	132	36	725	6701	53	8970
1867- 1889		3220	57	62	65	606	96	1480	C. 7000	44	12630
1890- 1919		7491	200	41	131	1096	106	C. 2000	6404	129	17598
Összes 2.	C.1000	14234	317	205	225	1872	659	5238	29446	315	53511
Összes	C.1100	22442	1537	3202	538	2591	1134	8075	35993	1473	78983

Ennek jelentőségét az, hogy a magyarság kulturális kapcsolatrendszere a vizsgált korszak egészében több irányú és így a tudományos eredmények, és módszerek adaptációjára folyamatosan van lehetőség minden irányból. Kevés európai országra jellemző az, hogy polgárai egy időben hozzák haza, méghozzá nagy számban, a tudományos információkat, szakirodalmat és módszereket Rómából, Bolognából, Padovából, Bécsből, s ugyanakkor Genfből, Baseltől, Leidenből, Utrechttől, Jénából, Heidelbergből, de akár Cambridgeből, vagy Königsbergből. A magyar peregrináció egyik legfontosabb sajátossága a sokoldalúsága, ami a felvilágosodás korától csak erősödik. A 19. század elejétől egyre szélesebb társadalmi rétegek kapcsolódtak be a külföldi egyetemjárásba. E korszakban már lassan érdektelenné vált a felekezeti hovatartozás, mégis egy ehhez kapcsolódó tényező színezte nagymértékben a kialakuló képet. A magyarországi zsidóság bekapcsolódása a peregrinációba, azt számával is nagyságrenddel növelte és speciális érdeklődésénél fogva tovább bővítette. Érdemes hangsúlyozni, hogy a 19. században fennmaradtak, vagy csak kis mértékben változtak a korábbi peregrinációs irányok, elsősorban a németországi protestáns kapcsolatok. Átrendeződve, de megmaradt a katolikus teológusok peregrinációja (pl. Innsbruck jelentőségének növekedése 1850 után), de ezek mellé a műszaki, természettudományi, kereskedelmi-közgazdasági stb. ismeretek tanulásával teljesen új területek léptek be.

Az elvégzett és tervezett kutatások.

A „Magyarországi diákok egyetemjárása az újkorban” című adattár sorozatról

A sorozat eddigi 14 kötetében az alábbi korszakok és területek egyetemjárásának adatai kerültek feltárásra és kiadásra

1. Szögi László: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom egyetemein 1790-1850 (új csak bécsi kiadás előkészületben)	17 intézmény	8873 beiratkozás
2. Kiss József Mihály: Magyarországi diákok a Bécsi Egyetemen 1715-1789 (új, bővített kiadása megjelent 13. kötetben)	2 intézmény	1951 beiratkozás
3. Szögi László: Magyarországi diákok svájci és hollandiai egyetemeken 1789-1919 (új kiadásában csak a svájciak lesznek benne kiegészítésekkel)	15 intézmény	2065 beiratkozás
4. Mészáros Andor: Magyarországi diákok a prágai egyetemeken 1850-1918	9 intézmény	1398 beiratkozás
5. Szögi László: Magyarországi diákok németországi egyetemeken és főiskolákon 1789-1919	57 intézmény	14546 beiratkozás
6. Hegyi Ádám: Magyarországi diákok svájci egyetemeken és akadémiákon 1526-1788 (1798)	5 intézmény	753 beiratkozás
7. Szögi László - Kiss József Mihály: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1849-1867	8 intézmény	6453 beiratkozás
8. Fazekas István: Magyarországi diákok a bécsi Pazmaneumban 1624-1918 (1951)	1 intézmény	4358 beiratkozás
9. Szögi László: Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiákon 1526-1789	18 intézmény	1704 beiratkozás
10. Patyi Gábor: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon 1890-1918	8 intézmény	6247 beiratkozás
11. Tar Attila: Magyarországi diákok német egyetemeken és akadémiákon 1694-1788	31 intézmény	3944 beiratkozás
12. Varga Júlia: Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemein és akadémiáin 1560-1789	9 intézmény	4504 beiratkozás

13. Kissné Bognár Krisztina: Magyarországi diákok a bécsi tanintézetekben
1526-1789 5 intézmény 7646 beiratkozás

14. Gömöri György: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken
1526-1789 6 intézmény 313 beiratkozás

Végső célunk a magyar művelődéstörténet szempontjából oly nagy fontosságú külföldi magyar egyetemjárás teljes, a középkori kezdetektől 1919-ig terjedő adattárát nyomtatott és számítógépes formában egyaránt, a hazai és külföldi kutatók rendelkezésére bocsátani. Ezen adatbázis nagysága számításaink szerint meg fogja közelíteni a 100 ezer beiratkozást, amelyből mintegy 88 ezer már számítógépen rögzítve van.

E cél megvalósításához e sorozattal párhuzamosan kell újra összegyűjteni és korszerű adattárban közzétenni a középkori magyar egyetemjárás fellelhető és részben már kiadott adatait. Ez a munka már szintén megkezdődött és a bécsi adatok már adatbázisban vannak. Terveink szerint három kötetben lehetne megjelentetni e folyamatban lévő kutatás eredményeit.

A jelen sorozat tervezett újabb kötetei a következők:

A tervezett további kötetek közül 4 már elkészült, ezeknél az anyaggyűjtés befejeződött és a kötetek kiadásra várnak. Ezek megjelentetésére 2007 és 2008 folyamán kerül sor. Négy másik esetében az anyaggyűjtés már 60-90 %-os arányban befejeződött, megjelentetésük az anyagi lehetőségektől függ.

15. Ladányi Sándor - Bozzay Réka: Magyarországi
diákok holland egyetemeken és akadémiákon
1575-1919 7 intézmény 3143 beiratkozás

16. Szlavikovszky Bea: Magyarországi diákok itáliai egyetemeken I. rész
1526-1918 (1944) 22 intézmény 2748 beiratkozás

17. Szögi László: Magyarországi diákok német egyetemeken és akadémiákon
1526-1693 19 intézmény 4266 beiratkozás

18. Szögi László: Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és akadémiákon
1789-1849 9 intézmény 9341 beiratkozás (új bővített és javított kiadás)

19. Mészáros Andor – Szögi László – Varga Júlia:
Magyarországi diákok a Habsburg birodalom kisebb egyetemein és főiskoláin
1789-1919 21 intézmény

20. Patyi Gábor - Simon Zsolt - Szabó Miklós - Szögi László - Varga Júlia:
Magyarországi diákok bécsi egyetemeken és főiskolákon
1867-1890 11 intézmény

21. Robert Offner – Hansgeorg von Killyen:
Magyarországi diákok a bécsi Josephinumban
1782-1886 1 intézmény

22. Sárközi Gabriella: Magyarországi diákok angol és skót egyetemeken
és főiskolákon 1789-1914 10 intézmény

Az alábbi témákban már történtek hazai és külföldi kutatások, de a kiadványok csupán tervezési fázisban vannak. A francia egyetemi rendszer nagymértékben tér el a közép-európaiktól, ezért egészen más típusú forrásai feltárásához jelentős és időigényes helyszíni kutatásokat kellene végezni, amihez jelenleg a pénzügyi feltételek nem állnak rendelkezésre.

23. Magyarországi diákok francia és belga egyetemeken
1526-1918

24. Magyarországi diákok spanyol és portugál egyetemeken
1526-1918 (1944)

Anyaggyűjtésünk során a következő adatokat kívántuk összegyűjteni az egyes hallgatókról.

1. Név, lehetőség szerint a különböző névvariációk feltüntetésével, eredeti betűhív formájában;
2. Annak az egyházmegyének megnevezése, ahonnan a hallgató az egyetemre érkezett. Elsősorban katolikus intézményeknél van ilyen.
3. A születési hely ill. a származási hely, a matrikulába, vagy más forrásba beírt formában, megadva a település későbbi magyar nevét. Ha a család lakóhelye eltér a hallgató születési helyétől, akkor erre a megjegyzés rovatban utalunk.
4. A hallgató nemzetiségére, illetve származására vonatkozó adat a forrásba beírt változatban. Pl: hungarus, transylvanus, siculus, pannonus, germanus, scepusus, slavus, croata, illirus, dalmata, saxo, stb.
5. A hallgató életkora, illetve születési időpontja, lehetőség szerint napra pontosan.
6. A szülő vagy gyám foglalkozásának, megjelölése az eredeti nyelven, betűhív formájában.
7. A vallás, ha ezt bejegyezték. Az általunk vizsgált egyetemek és akadémiák legtöbbszörénél a forrásokban vallásra vonatkozó adatokat nem, vagy csak 1848 után jegyezték fel.
8. A hallgató társadalmi állásának, rangjának megjelölése a forrásokból kideríthető formában. Pl: praenobilis, comes, perillustis, liber baro, nobilis, civis, libertinus, stb.
9. A beiratkozás ideje, lehetőleg napra pontosan. Ahol ez nem volt lehetséges, ott az első látogatott szemesztert jelöltük meg. Ugyanazon intézménynél a többszöri beiratkozást a megjegyzés rovatban közöljük.
10. A fakultásnak megjelölése, amelyre a hallgató beiratkozott. Az esetek többségében erre sincs pontos adat.
11. Akadémiai gimnázium esetében az osztály megnevezése, amelybe a hallgató beiratkozott.
12. A hazai, vagy külföldi korábbi középiskolai tanulmányok helyszínének megnevezése.
13. A korábbi külföldi egyetemi tanulmányok helyszínének megnevezése. A későbbi tanulmányokra vonatkozó ismert adatok a megjegyzés rovatba kerülnek, de ezeket nem gyűjtöttük a teljesség igényével, mivel azok a sorozat más köteteiben szerepelnek.
14. Az egyetemről való távozás időpontjának megjelölése, lehetőleg napra pontosan, ahol ez nem lehetséges az utolsó látogatott szemeszter megadásával.
15. Az egyetemen szerzett tudományos fokozat(ok). A baccalaureusi, magisteri, vagy doktori fokozat megszerzésének időpontja. Esetleg a disputatio helyszíne és ideje.
16. A forrás(ok) megjelölése egyezményes rövidítéssel, ahonnan az adatok származnak.

Összefoglalva megállapítható, hogy a pályázatban megjelölt célokat teljesítettük, sőt részben túlteljesítettük. A tervezett kutatásokat elvégeztük, s csupán a dualizmus korának első feléből van még hátra néhány osztrák és cseh egyetem anyakönyveinek vizsgálata (Bécs, Graz, Brünn). Ezek a munkák is folyamatban vannak és remélhetőleg egyéb anyagi forrásokból 2007-ben befejeződnek. Ezzel Franciaország és Belgium, illetve a téma szempontjából valószínűleg kevésbé releváns spanyol és portugál egyetemek kivételével Európa valamennyi számunkra fontos egyetemén a vizsgálatokat elvégeztük. Ismereteink szerint Európában hasonló nagyságrendű vizsgálatokat még nem végeztek, ezért ez a munkának úttörő jelentőséget biztosít. Ugyancsak egyedülálló, hogy a hasonló külföldi kutatások segítése, illetve a kölcsönösség vizsgálata érdekében elkészült egy adattár a magyar felsőoktatási intézményekben tanult külföldiekről. (Külföldi hallgatók magyar felsőoktatási intézményekben I. rész 1635-1919. Szerk.: Heilauf Zsuzsanna Budapest. 2006.) A kötetben 13 hazai tanintézetben tanult 7939 külföldi hallgató fellelhető adatait közöltük. E munka még tovább fog folytatódni a következő években.

A kutatás eredményeit 2003 és 2006 között 9 újabb kötetben közzétettük és 4 további kötet anyaggyűjtését befejeztük. A kötetek kiadását nem a pályázatból fedeztük, hiszen az időközben csökkentett összeget elsősorban a külföldi levéltári kutatásokra kívántuk fordítani. Ennek érdekében kértem a megbízási díjak egy részének dologi célra, gyakorlatilag utazási és szállásköltség fedezésére való fordítását. Erre az engedélyt megkaptam, ezért a tényleges kiadások belső szerkezete változott az eredeti tervhez képest. Mivel a kutatás forrásai külföldi egyetemi és állami levéltárakban találhatók az eltérés oka nyilvánvaló. Néhány nemzetközi konferencián való részvételünkhöz is felhasználtunk a pályázati összegből, de ezek bőségesen megtérülnek, mivel a kutatás, mind a szomszédos országokban, mind pedig a tágabb közép-európai térségben élénk figyelmet keltett és nagy elismerésben részesült. Fontos hangsúlyozni, hogy adattáraink elsőrendű forrásává váltak a szlovák, a román, a szerb történetírásnak és fontosak az osztrák, a német, a svájci, a holland és a lengyel történészek számára is.

A kutatás témakörében a könyveken kívül 2003 és 2006 között az alábbi publikációkat jelentettem meg:

1. Külföldi egyetemi modellek és külföldi egyetemi tanulmányok a 18. századtól a 20. század első negyedéig. Recepció és kreativitás - Teremtő befogadás (Összefüggések, tanulságok) Szerkesztette: Palló Gábor Bp. 2004. Áron kiadó 129-197. p.

2. Akadémiák a Balti – tenger mentén Magyarországi diákok lengyelországi és baltikumi egyetemeken és akadémiái gimnáziumokban (1526 – 1789)– Monumenta Historica Budapestinensia XIV. Változatok a történelemre – Tanulmányok Székely György tiszteletére BTM – ELTE BTK Középkori és Kora Újkori Egyeteme Történeti Tanszék, Budapest, 2004. 309-322. p.

3. A külföldi magyar egyetemjárás a kezdetektől a kiegyezésig = Educatio 2005.2.sz. 244-266. p.

4. Az egyetemjárás jelentősége a magyar egyházi és világi értelmiség képzésében a középkortól a 19. századig = Találkozások – Várszegi Asztrik főapát 60. születésnapjára, Pannonhalma, 2006. 207-220. p.

5. Haupttendenzen und wirkungen der ungarischen Peregrination nach Deutschland = Wissenschaftsbeziehungen und ihr Beitrag zur Modernisierung. Das deutsch-ungarische Beispiel. Hrsg: Holger Fischer. Oldenbourg Verlag München 2005. 29-74. p.

6. Studenten aus Ungarn und Siebenbürgen an den deutschen Universitäten 1789-1919 = Peregrinatio Hungarica – Studenten aus Ungarn an deutschen und österreichischen Hochschulen vom 16. bis 20. Jahrhundert. – Hrsg: Márta Fata, Gyula Kurucz und Anton Schindling. – Franz Steiner Verlag Stuttgart 2006. 387-408. p.

7. Magyarországi katolikus teológusok tanulmányai külföldön 1526-1918 = Memoriae Tradere, Tanulmányok Török József hatvanadik születésnapjára; Budapest, Mikes Kiadó, 2006. 341-346. p.

A kutatás eredményeiről 7 hazai és 11 nemzetközi konferencián 2003 és 2006 között az alábbi előadásokat tartottam. A külföldi előadásokra Németországban, Ausztriában, Romániában, Olaszországban és Dániában került sor.

1. Ungarländische Studenten an den deutschen Universitäten und Hochschulen - Előadás és könyvbemutató a berlini Collegium Hungaricumban, Berlinben 2003. január 20-án.

2. A külföldi egyetemjárás szokásának felekezeti-társadalomszociológiai okai és hatásai – Előadás a „Külföldi egyetemi modellek és a külföldi egyetemi tanulmányok a 18. századtól a 20. század közepéig” című alprogram új kutatási eredményeiről a „Recepció és kreativitás” kutatási program keretében az MTA Filozófiai Kutatóintézetében, Budapesten 2003. április 12-én.

3. A magyarországi külföldi egyetemjárás fő tendenciái. - Előadás a Balassi Bálint Intézet „Magyar évszázadok” című előadássorozatán, Budapesten 2003. május 13-án.

4. Az újkori külföldi egyetemjárás kutatásainak módszertani sajátossága, forrástípusai és a magyar peregrinációs projekt tervezete - Előadás a román-magyar nemzetközi egyetemtörténeti kollokviumon, Kolozsváron 2003. május 17-én.

5. Ungarländische Studenten jüdischer Herkunft an den deutschen Unversitäten von 1867 bis 1918. - Előadás a Nemzetközi Kollokviumon, Budapesten 2003. július 31-én.

6. Az újkori egyetemjárás kutatása Európában és Magyarországon - Előadás a „Közép – Kelet-Európa kultúrái 1989 előtt” című nemzetközi konferencián, Marosvásárhelyen 2003. augusztus 23-án.

7. Ungarische Studenten an preußischen Universitäten im 19. und 20. Jahrhundert - Előadás a Kulturinstitut der Republik Ungarn Stuttgart és az Institut für donauschwäbische Geschichte und Landeskunde Tübingen által rendezett „Peregrinatio Academica” című konferencián, Tübingenben 2003. október 18-án.

8. Fondazione, ratifica reale e struttura degli studi negli statuti dell'Unveristà di Nagyszombat. Le modifiche dei sec. XVII-XVIII e gli statuti dell'Univeristà di Budapest del

sec. XIX. - Die erste mittelalterliche Universitäten in Ungarn. Gründung und Struktur der ungarischen Universität Nagyszombat – Budapest. - Előadás a Nemzetközi Egyetem történeti Bizottság ülésén, Messinában 2004. április 15-én.

9. A magyarországi peregrináció kutatás legújabb eredményei - Erdélyiek a balti tenger mentén 1526-1789 – Előadás a „Centrum és periféria. Egyetemközi kapcsolatok a közép-európai térségben a 16-20. században” című nemzetközi konferencián, Budapesten 2004. június 13-án.

10. Hungarian Students migration abroad. Results of the last ten years of investigations. A magyarországi peregrináció kutatás legújabb eredményei – Előadás a CEU „Academic Migrations, Elite Formation and Modernisation of Nations States in Europe” című konferenciáján, Budapesten 2005. április 7-én.

11. Die Universitätsgeschichtliche Forschungen in Ungarn - Előadás az „Universität im Öffentlichen Raum“ című konferencián, Ottenstein-ben (Ausztria) 2005. szeptember 15-én.

12. The results of the research into academic pilgrimage from Hungary in European context. The case of German universities - Előadás az „European integration-between tradition and modernity“ című konferencián, Marosvásárhelyen 2005. szeptember 23-án.

13. Die nationale Minderheitsprobleme in der ungarischen Universitätsausbildung im 19-20. Jahrhunderte - Előadás a Nemzetközi Egyetem történeti Bizottság által szervezett „Universities and Minorities from the Middle ages to the present” című konferencián, Koppenhágában 2005. november 25-én.

14. Magyar hallgatók külföldi egyetemjárása a hosszú 19. században - Előadás a „Hallgatói mobilitás” című konferencián, Budapesten, 2005. november 28-án.

15. Die Rolle der Universitäten und Hochschulen des Habsburger Reiches in der Bildung der ungarlandischen Intelligenz - Előadás a „Peregrinatio Academica in den Ländern der Stephanskronen” c. nemzetközi konferencián, Bécsben 2006. április 24-én.

17. Ungarländische Studenten in Greifswald im 19. Jahrhundert - Előadás a „Die Universität Greifswald in der Bildungslandschaft des Ostseeraums” c. nemzetközi konferencián a Greifswaldi Egyetem fennállása 550. évfordulóján, Greifswaldban 2006. május 17-én.

18. Die Universität Göttingen, ihre Bibliothek und ihr Einfluss in Ungarn bis 1919 - Előadás a „Forschungsbibliothek im Aufbruch. Göttingen und die Bibliotheksentwicklung in Deutschland, Europa und den Vereinigten Staaten im 18. und 19. Jahrhundert“ című konferencián, Göttingenben 2006. szeptember 21-én.

Budapest, 2007. február. 25.

Dr. Szögi László